

wie vandaag de leugen en de onwetendheid bestrijden en de waarheid beschrijven wil, heeft op zijn minst vijf moeilijkheden te overwinnen.

je moet de moed hebben de waarheid te beschrijven, hoewel die overal onderdrukt wordt; de wijsheid/verstandigheid haar te erkennen/zien/hebben te begrijpen hoewel ze overal verborgen wordt; de kunst haar beheersbaar te maken als een wapen; het vermogen diegenen uit te kiezen in wiens handen het werkzaam/doeltreffend wordt; de list om het onder eenieder bekend te maken.

teksten gezegd en gelezen tijdens onze voorstelling van 'de republiek' in de balie op maandag 4 november 2024.

inleiding

matthias de koning

bertolt brecht

uit: vijf moeilijkheden bij het beschrijven van de waarheid.

(een+twee)

de schrijver moet niet voor de machtigen/heersers buigen, hij moet niet de zwakken bedriegen. natuurlijk is het behoorlijk moeilijk om niet te buigen voor de machtigen/heersers en is het zeer makkelijk om de zwakkeren te bedriegen.

deze moeilijkheden zijn groot voor de onder het fascisme schrijvend, ze bestaan ook voor diegene die verjaagd werden of gevlucht zijn, ja zelfs voor diegenen die in landen met een burgerlijke vrijheid schrijven.

1. de moed om de waarheid te schrijven.

het lijkt vanzelfsprekend dat degene die schrijft de waarheid moet schrijven in de zin, dat hij deze niet moet onderdrukken of verbergen en dat hij niets moet schrijven dat niet waar is. hij mag niet buigen voor de machtigen, hij mag de zwakkeren niet

bedriegen. natuurlijk is het heel moeilijk om niet voor de machtigen te buigen en het is zeer voordelig om de zwakkeren te bedriegen. degenen die bezitten afkeuren/mishagen, betekent afstand doen van bezit. afzien van betaling voor verricht werk betekent, soms, afzien van werk, en het afwijzen van roem van degenen die aan de macht zijn, betekent vaak dat je elke roem afwijst. daar is moed voor nodig.

de tijden van uiterste onderdrukking zijn meestal tijden waarin er veel over grote en verheven zaken wordt gesproken.

er is moed nodig op zulke/dat soort momenten om over zulke lage, kleine dingen te spreken zoals het voedsel en de huisvesting van de arbeiders, midden in een ontzettend geschreeuw/gekrijs, dat zegt dat opoffering het belangrijkste is. wanneer de boeren met eer worden overladen, is het moedig om over machines en goedkoop voer te praten, waardoor hun werk makkelijker zou worden. als over alle zenders geschreeuwd wordt, dat de man zonder kennis en opleiding beter is dan de man die het weet, dan is het moedig om te vragen: voor wie beter? als men spreekt van volmaakte en onvolmaakte rassen, is het moedig om te vragen of niet de honger en de onwetendheid en de oorlog de ergste afwijkingen voortbrengen. evenzo is er moed nodig om de waarheid over jezelf te vertellen, over jezelf, de verslagene. velen, die vervolgd worden, verliezen het talent hun

fouten te erkennen. de vervolging lijkt hun het grootste onrecht. omdat zij vervolgd zijn de vervolgers de kwaden en zij, de vervolgd, worden vervolgd vanwege hun goedheid. maar deze goedheid is verslagen geworden, overwonnen en tegengehouden geworden en was dus/daarom een zwakke goedheid, een slechte, onbetrouwbare, onhoudbare goedheid ; want het gaat er niet om de goedheid de zwakheid toe te laten, zoals regen zijn nattigheid.

om te zeggen, dat de goede mensen niet overwonnen werden, omdat ze goed, maar omdat ze zwak waren, daar is moed voor nodig.

natuurlijk moet de waarheid geschreven worden in strijd met de onwaarheid en ze mag niet iets algemeen, iets hoogs, iets dubbelzinnigs zijn. onwaarheid heeft juist het karakter van dit algemene, dit hoge, dit dubbelzinnige. het is haar aard/karakter. wanneer van iemand wordt gezegd, dat hij de waarheid heeft gezegd, zo hebben sommigen, of velen, of zomaar iemand iets anders gezegd, een leugen, of iets algemeen, maar hij heeft de waarheid gezegd, iets praktisch, iets feitelijks, niet te ontkennen, daar waar het (feitelijk) om ging.

weinig moed is ervoor nodig om te klagen over de slechtheid van de wereld en het succes/de triomf van de onbeschaafdheid/wreedheid in het algemeen en met het succes/de triomf van de geest te

gaan dreigen in een deel van de wereld waar dit nog steeds is toegestaan. daar treden velen op, alsof er kanonnen op ze gericht staan, terwijl er alleen maar toneelkijkers op hen gericht zijn. ze schreeuwen hun algemene/gebruikelijke/bekende eisen in een wereld van vrienden van onschuldige mensen. ze eisen een algemene rechtvaardigheid, waar ze nooit iets voor gedaan hebben en een algemene vrijheid een deel van de buit te ontvangen/krijgen, die al lang met hen werd gedeeld. ze beschouwen de waarheid alleen maar, als dat mooi klinkt. als de waarheid iets numerieks, iets droogs, iets feitelijks is, iets dat moeite kost om te vinden en studie vereist, dan was het geen waarheid voor jou, niets dat je in een roes brengt/dronken maakt. ze hebben alleen de uiterlijke schijn van degenen die de waarheid vertellen. de ellende met hen is: ze kennen de waarheid niet.

brecht

2. de wijsheid om die waarheid te herkennen/te zien.

omdat het moeilijk is om de waarheid te schrijven, omdat ze overal onderdrukt wordt, lijkt het voor de meesten een kwestie van opvatting of de waarheid geschreven is of niet. ze geloven, dat daar alleen maar moed voor nodig is. ze vergeten de 2e moeilijkheid: die van de waarheidsvinding.

er kan geen twijfel over bestaan, dat het gemakkelijk is om de waarheid te vinden.

allereerst is het niet eenvoudig om te ontdekken welke waarheid de moeite waard is om te vertellen. zo zakt, bijvoorbeeld nu, zichtbaar voor de hele wereld, de een na de andere geciviliseerde staat weg in een extreme vorm van barbarij. bovendien weet iedereen, dat de interne oorlog, die met de meest verschrikkelijke middelen gevoerd wordt, elke dag kan veranderen in een externe oorlog, die ons werelddeel waarschijnlijk in een hoop puin zal achterlaten. dat is ongetwijfeld een waarheid, maar er natuurlijk nog meer waarheden. het is bijvoorbeeld niet onwaar, dat stoelen zittingen hebben en dat de regen van boven naar beneden valt. vele dichters/schrijvers schrijven dit soort waarheden. ze lijken op schilders die de muren van zinkende schepen bedekken met stillevens.

onze eerste moeilijkheid bestaat niet voor hen, en toch hebben ze een goed geweten. niet afgeschrikt door de machthebbers, maar ook niet afgeschrikt door het geschreeuw van degenen die kapot gemaakt worden, schilderen ze hun foto's/beelden. de onzinnige aard van hun daden creëert een 'diep' pessimisme bij henzelf, dat ze tegen goede prijzen verkopen en dat gezien deze meesters en deze verkopen eigenlijk meer gerechtvaardigd zou zijn voor anderen. daarbij is het niet eens gemakkelijk om te zien, dat hun waarheden zo groot zijn als het om stoelen of regen gaat, ze klinken meestal heel anders, zoals waarheden over belangrijke dingen. want artistieke vormgeving bestaat juist aan het belang hechten aan iets.

pas als je goed kijkt, besef je dat ze alleen maar zeggen: een stoel zit in een stoel/er staat een stoel in de stoel en niemand kan iets doen om te voorkomen dat de regen naar beneden valt.

deze mensen vinden niet de waarheid die het schrijven waard is. anderen weer houden zich bezig met de meest urgente taken, zijn niet bang voor de machthebbers of de armoede, maar kunnen de waarheid nog steeds niet vinden. het ontbreekt hen aan kennis/ze hebben geen kennis. ze zitten vol met oud bijgeloof, met beroemde en vaak prachtig gevormde vooroordelen uit de oudheid. de wereld is te ingewikkeld voor ze, ze kennen niet de feiten en zien de verbanden niet. het

is noodzakelijk naast de houding kennis te verwerven en methodes aan te leren. wat voor alle schrijvers in deze tijd van complicaties en grote veranderingen noodzakelijk/nodig is, is kennis van de materialistische dialectiek, de economie en de geschiedenis.

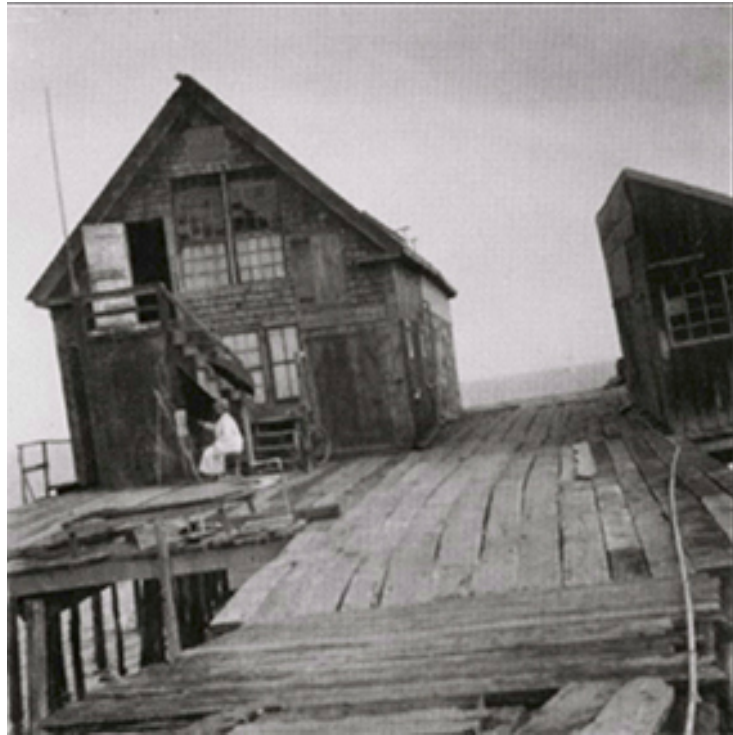
je kunt dit verwerven/leren via praktische instructies en uit boeken, met de nodige vlijtigheid.

je kunt vele waarheden, delen van de waarheid of feiten die tot het vinden van de waarheid leiden op veel eenvoudige manieren ontdekken. als je wilt zoeken is een methode goed, maar je kunt ook zonder methode vinden, ja zelfs zonder te zoeken. maar je bereikt op zo'n willekeurige manier nauwelijks een dusdanige voorstelling van de waarheid dat mensen op grond van deze voorstelling weten hoe ze moeten handelen. mensen die alleen maar kleine feiten opschrijven, zijn niet in staat de dingen van deze wereld beheersbaar te maken. maar de waarheid heeft alleen dit doel, en geen ander. deze mensen zijn niet opgewassen tegen de uitdaging/eis om de waarheid te schrijven.

volgende keer:

3. de kunst om de waarheid hanteerbaar te maken als een wapen.
4. het oordeel, diegene uit kiezen in wiens handen de waarheid effectief wordt.

5. de truc om de waarheid onder velen te verspreiden.

wim van der grijn

georg trakl

uit: 'dichters van het avondland'

vertaling: benno barnard.

opgedragen aan karl kraus.

psalm

er is een licht dat de wind uitgedoofd heeft.
er is een kroeg op de hei
waar na de middag een dronkenman weggaat.
er is een wijngaard,
verbrand en zwart met gaten vol spinnen.
er is een ruimte
die ze met melk gewit hebben.
de waanzinnige is gestorven.

er is in de zuidzee een eiland,
de zonnegod wordt er ontvangen.

men roert de trommels.

de mannen voeren krijgshaftige dansen op.

de vrouwen wiegen hun heupen
in slingerplanten en vuurbloemen

als de zee zingt.

o ons verloren paradijs.

de nimfen hebben de gouden bossen verlaten.

men begraaft de vreemde.

dan zet een glinsterregen in.

de zoon van pan verschijnt

in de gestalte van een grondwerker

die de middag bij het gloeiende asfalt verslaapt.

er zijn kleine meisjes op een erf

in jurkjes vol hartverscheurende armoe!

er zijn kamers vervuld van akkoorden en sonates.

er zijn schimmen die elkaar

voor een geblinddoekte spiegel omarmen.

aan de hospitaalramen

koesteren zich genezenden.

een witte stoomboot op het kanaal

voert bloedige plagen aan.

de vreemde zuster verschijnt weer in iemands
kwade dromen.

ze rust in het hazelaarsbosje

en speelt met zijn sterren.

de student, wellicht een dubbelganger,

kijkt haar lang door het raam na.

achter hem staat zijn dode broeder,
ofwel hij daalt de oude wenteltrap af.
in het donker van bruine kastanjes
verbleekt de gestalte van de jonge novice.
de tuin is van de avond.
in de kruisgang
fladderen de vleermuizen rondom.
de kinderen van de conciërge
houden met spelen op
en zoeken het goud van de hemel.
slotakkoorden van een kwartet.
de kleine blinde loopt rillend door de allee,
en later tast zich haar schaduw
langs koude muren voort,
omgeven door sprookjes en heilige legenden.
er is een lege boot
die 's avonds het zwarte kanaal afdrijft.
in het duister van het oude asiel
vervallen menselijke ruïnes.
de dode wezen liggen bij de tuinmuur.
uit grijze kamers komen engelen
met slijkbevlekte vleugels.
wormen druipen van hun vergeelde oogleden.
het plein voor de kerk
is somber en zwijzaam,
als in de dagen der kindsheid.
op zilveren zolen glijden vroegere levens voorbij
en de schimmen der verdoemden
dalen naar de zuchtende wateren af.

in zijn graf speelt de witte magiër
met zijn slangen.

zwijgend boven de schedelplaats
openen zich god's gouden ogen.

mensheid

mensheid voor het geschutvuur opgesteld,
geroffel, hoofd van donkere soldaten,
stappen door bloednevel; zwart ijzer schelt,
in trieste hersens nacht, het desperate:
hier eva's schaduw, jacht en bloedrood geld.
een wolk, waar licht door breekt, het avondmaal.
er woont in brood en wijn een teder zwijgen
en ginds zijn twaalf verzameld in totaal.
's nachts hun geschreeuw onder olijfboomtwijgen;
sint thomas steekt zijn hand in het verhaal.

trakt

florian diepenbrock

uwe johnson

uit: 'een jaar uit het leven van gesine cresspahl'

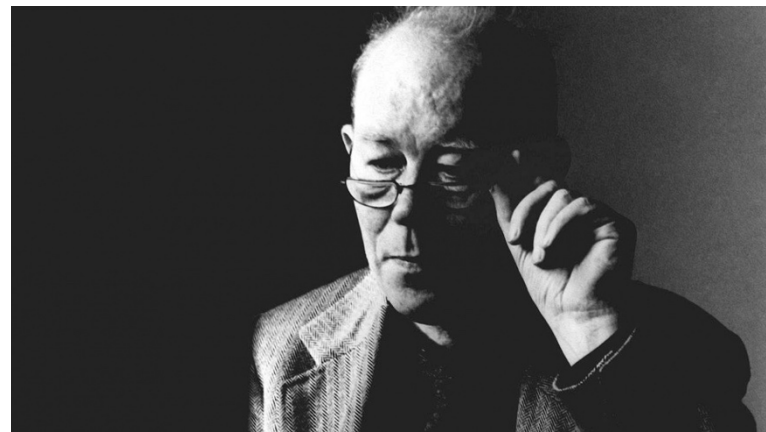
vertaling: marc hoogma, theo verhoef.

06

zaterdag 2 december 1967,

het tribunaal van lord russell voor oorlogsmisdaden in vietnam, in zitting bijeen in roskilde bij copenhagen, heeft gisteren de verenigde staten op alle punten van de aanklacht schuldig bevonden: volkerenmoord, gebruik van verboden wapens, het mishandelen en doden van gevangenen, het gebruik van geweld tegen gevangenen, het onder dwang overbrengen van gevangenen en daarnaast ook agressie tegen laos en cambodja. jean-paul sartre, lid van het internationale tribunaal in roskilde, heeft de vs al een keer bestraft; hij wees tweeënhalf jaar geleden een uitnodiging om naar dit land te komen af, omdat de regering ervan een oorlog in vietnam voerde. sartes motivering maakte iedere buitenlander die naar de verenigde staten reist of daar woonachtig is tot een medeplichtige. in het jaar 1933 verlaagden de italiaanse spoorwegen de prijzen met 70 procent om buitenlandse toeristen naar het land en naar een 'fascistische tentoonstelling' te lokken. sartre kocht de goedkope treinkaartjes en bezocht pisa, florence, bologna, venetië, milaan, orvieto, rome en andere steden. in rome voldeed de filosoof aan de voorwaarde voor de aankoop van de kaartjes door een blik te werpen op de glazen vitrines van de 'fascistische tentoonstelling', waarin revolvers en gummiknuppels van de 'fascistische martelaren' werden getoond. sartre las de kranten destijds 'slecht maar ijverig'. in de herfst van 1933 trok hij

naar duitsland om er een jaar door te brengen op het institut francais in berlijn. de winter van 1933 was geen gunstige tijd voor cresspahl om zich in jerichow te vestigen. destijds verstond men de kunst van het metselen bij lage temperaturen niet, nog en hij zag aankomen dat het perceel van zijn dochter pas het volgende voorjaar geschikt zou zijn om er te werken en wonen. weliswaar hij was nu weer met zijn vrouw onder één dak, maar het was het dak van papenbrock.

johnson

omslagtekst:

een jaar uit het leven van gesine cresspahl weet op overweldigende wijze een veelheid aan verhalen te vervlechten. het is het dagdagelijkse relaas van gesine en haar dochter marie die naar new york zijn uitgeweken. gesine vertelt haar dochter over haar eigen jeugd in een klein oost-duits stadje in mecklenburg, van de dertiger tot de zestiger jaren. ze beschrijft haar leven en dat van haar ouders, het reilen-en-zeilen in het dorp, hoe de

nazi's er gaandeweg de macht overnamen en hoe dat een hele generatie beïnvloedde: een mate van onderdrukking ook aanwezig in de ddr, die Gesine en haar dochter ontvluchtten. behalve dagelijkse beslomeringen legt Gesine het wereldnieuws van 1967-1968 vast door minutieus berichten uit The New York Times bij te houden. ze beschouwt de krant niet als nieuwsbron maar vooral als een gesprekspartner, een moralistische tante die een belangrijke rol speelt in haar leven. de actualiteit (protesten in de Verenigde Staten en Duitsland, de Vietnamoorlog en de Praagse Lente) wordt niet alleen gepaard aan de portretten van Gesines kennissen en collega's, maar ook aan haar verhalen uit Mecklenburg.

als geen ander is uwe Johnson erin geslaagd met een jaar uit het leven van Gesine Cresspahl een totaalkunstwerk te scheppen. deze monumentale klassieker is het antwoord van een unieke waarnemer op de vraag hoe je als mens fatsoenlijk kunt blijven in een wereld die dat niet is.

annette kouwenhoven

erich kästner

uit: 'klein grensverkeer' 1938

oorspronkelijke titel:

'der kleine grenzverkehr george und zwischenfälle'

vertaling johan van der woude.

voorwoord

'eine salzburger tagebuch'

toen ik dit boekje, tijdens de Salzburger Festspiele anno 1937, in gedachte voorbereidde, waren Oostenrijk en Duitsland door grenspalen, slagbomen en verschil in postzegels „voor eeuwig” van elkaar gescheiden. toen het boekje in 1938 verscheen, had men de twee landen juist „voor eeuwig” met elkaar verbonden. ze hadden toen dezelfde postzegels, en er waren generlei grenzen meer. en het kleine boekje verdween om niet in beslag genomen te worden, haastig naar het buitenland.

„habent sua fata libelli”, waarlijk, boeken hebben ook hun lotgevallen. nu dit werkje in herdruk zal verschijnen, zijn Duitsland en Oostenrijk weer „voor eeuwig” van elkander gescheiden. weer door grenspalen, slagbomen en verschil in postzegels. de nieuwste geschiedenis is, naar het mij voorkomt, niet op de hand van de schrijvers, maar op de hand van de postzegelverzamelaars.

mocht dit enigszins als een zacht verwijt klinken, dan geldt dat waarachtig niet de filatelie, maar hoogstens de nieuwste geschiedenis.

de uitgever, de schrijver en de tekenaar van dit boek woonden vroeger in dezelfde stad. in een stad, Berlijn genaamd. nu woont de een in

londen, de ander in münchen en de derde in tor-
onto. zij hebben, ieder op zijn eigen wijze, veel be-
leefd. clio, die gevaarlijke oude juffer, heeft hen
verdreven uit hun huizen, hun gewoonten en hun
dromen, en hen tot zwervers gemaakt. wanneer zij
brieven van elkaar ontvangen, met vreemde post-
zegels en stempels, glimlachen zij en geven de
enveloppen aan een of andere kleine jongen.
want of je nu in engeland, in duitsland of in ca-
nada bent, – kleine jongens, die postzegels verza-
melen, vind je altijd wel.

erich kästner
zürich, voorjaar 1948.

aan de lezer.

dit dagboek uit salzburg, dat ik hiermee aan de
openbaarheid prijsgeef, is afkomstig van mijn
beste vriend. deze jonge man heet georg rent-
meister. toen hij, nu ongeveer een jaar geleden,
van berlijn naar salzburg reisde, moest hij een
grens passeren, die heden ten dage niet meer be-
staat.

daar bedenk ik me, dat u mijn vriend rentmeister
nog helemaal niet kent. daarom moet u, voordat u
zijn aantekeningen leest, eerst het een en ander
over hemzelf vernemen. dat is uw goed recht, en
het kan ook geen kwaad, want georg is een hoofd-
stuk op zichzelf. bijvoorbeeld: sinds wij vrienden

zijn, nu vijftien jaar, houdt hij zich bezig met
schrijven, zonder dat er tot nu toe een regel van
hem verschenen is.

u zult vragen, waar dat aan ligt? dat komt, omdat
georg ondanks ijzeren volharding geen van zijn
geschriften ooit beëindigt. van het begin af aan
beging hij de indrukwekkende fout, zich met on-
derwerpen bezig te houden, die ieder op zichzelf
als een levenstaak beschouwd moeten worden.

ik zal u een paar van zijn geschriften opnoemen,
die nooit beëindigd zullen worden, en terecht; ik
ben er bijna zeker van dat u hem de onvoorwaar-
delijke bewondering, die hij verdient, wellicht ver-
mengd met een vaag gevoel van onbehaaglijk-
heid, niet langer zult onthouden.

georg werkt onder andere aan een boek: „over de
conjunctief in de duitse taal, met betrekking tot de
oud-hoogduitse, de middelhoogduitse en de
vroeg nieuw-hoogduitse zinsbouw“.

in een van zijn vijf werkkamers zijn in kisten en
kasten de op dit onderwerp betrekking hebbende
uittreksels van dewerken van vroegere en heden-
daagse auteurs opgestapeld en op de deur van de
conjunctiefkamer hangt een bordje met het dreig-
ende opschrift: „consecutio temporurn!“

op de volgende deur leest men: „de klassieke oudheid en het christendom!“ en ook achter deze deur bevinden zich tot aan de rand volgepropte kisten, kasten en laden. hier bewaart georg de resultaten der onderzoekingen voor het door hem te schrijven standaardwerk: „over de wisselende invloeden van oudheid en christendom op de midde-europese kunst en cultuur“.

wat ik ervan begrepen heb, gaat het over de beschrijving van het verloop van twee overgebrachte ziekten, die van oudsher nu eens tegelijkertijd, dan weer cyclisch optredend, een organisme, genaamd centraal-europa, ondermijnen. georg is van mening, dat ongeveer sedert het jaar 1000 na christus, het reeds genoemde geografische gebied voor de cultuurhistorici een pathologisch geval betekent.

de arme kerel!

op de derde deur staat het woord „stenografie! sedert tien jaar werkt georg aan een spiksplinter-nieuw verkort schrift, dat naar het heet de bezwaren van de tot nu toe gebruikte systemen opheft, en daarenboven nog onafzienbare voordelen biedt. het is georg's bedoeling, het aantal lettergrepen dat per minuut kan worden opgeschreven, te verhogen, en wel door middel van de methode, gehele zinnen neer te schrijven in één enkele haal.

hij gelooft stellig, hierdoor in een minuut gemakkelijk driehonderd lettergrepen te kunnen stenograferen. daar echter de snelste spreker per minuut niet meer dan tweehonderdvijftig lettergrepen uitbrengt, zie ik niet in wat voor nut een systeem heeft waarmee men er driehonderd op kan schrijven. maar georg blijft erbij, dat het iets kolossaals is. hij is een sisyphus, die zich vrijwillig heeft aangeboden.

niemand zal het verwonderen, dat ook dit werk nog in zijn kinderschoenen staat.

wat er op de andere bordjes staat herinner ik mij niet meer. maar vast staat, dat zich in ieder van de vijf werkkamers, behalve de desbetreffende vakliteratuur, kasten, kisten en laden, ook een schrijftafel bevindt.

vijf schrijftafels dus, vijf bureaustoelen, vijf inktkokers, vijf bloknottes en vijfwekkalenders! en zo zwerft dus deze angstwekkende georg, diep in gedachten verzonken, tussen zijn onbeëindigde levenswerken heen en weer, nu eens aan het ene dan weer aan het andere werkend. zijn secretaresse, die hij tantetje noemt, maakt een ietwat verwarde indruk. dat is haar te vergeven.

gelukkig kan georg zich permitteren aan zijn kostbare geestelijke verlangens toe te geven. hij is mede-erfgenaar van een grote fabriek, waar

zinken badkuipen worden gemaakt; baden waarin men kan zitten, baden waarin men kan liggen, en badjes, waarin men kleine kinderen inzepen en afwassen kan. de fabriek ligt in een romantische bergstreek in midden-duitsland en zijn oudere broer, die aan het hoofd staat van de bloeiende onderneming, betaalt aan georg ieder bedrag uit, op voorwaarde dat deze zich verre houdt van de zinken badkuipen.

georg houdt zich er verre van.

hij woont in berlijn en verlaat zijn vijf studeerka-
mers zelden. maar de afgelopen zomer verliet
'dokter faustchen', zoals wij hem noemen, dan
toch de conjunctief, de oudheid, de stenografie en
het christendom, om wat vakantie te nemen.

toen hij enkele weken later terugkwam drukte hij
mij het dagboek in de hand, dat hij tijdens zijn va-
cantie had bij gehouden. het is te begrijpen, dat
een man als hij zijn tijd niet in ledigheid had kun-
nen doorbrengen en ik vond het verheugend, dat
hij eindelijk eens een werk, al was het dan ook
maar een vacantedagboek, had voltooid. i

ik las het manuscript en stuurde het naar mijn uit-
gever. die vond het aardig, en hij liet het drukken.
en het zou hem en mij genoeg doen, wanneer
het boek ook bij het publiek in de smaak viel.

kästner

erich kastner berlijn, zomer 1938.

p.s. mijn vriend georg heeft er geen flauw idee
van, dat zijn dagboek gedrukt is; hij zal stomver-
baasd zijn.

aan de schrijver.

beste georg, je hebt er geen vermoeden van dat je
dagboek gedrukt is, en je zult stomverbaasd zijn.
ik had je toestemming niet om het manuscript uit
handen, laat staan in druk te geven. maar wat wil
je? waarom moet jij het beter hebben dan andere
schrijvers?

ik hoop dat je dit inziet. hoe dan ook, eerlijk ge-
zegd ben ik blij dat jij, als het boek verschijnt, niet
in berlijn, maar op ceylon vertoeft. de voorstelling

die ik mij maak van je verrassing, is meer dan genoeg om mijn sensatielust te bevredigen. in dit geval, gelijk in vele andere gevallen, moet ik de werkelijkheid sterk ontraden. ik hoop dat je woede tegen dat je terugkomt in rook zal zijn opgegaan en wellicht hebben plaats gemaakt voor de zoete voldoening over het feit, dat je nu ondanks jezelf begonnen bent een nuttig lid der maatschappij te worden.

wil je mijn groeten aan je lieve vrouw overbrengen? het is mij nog altijd onbegrijpelijk, waarom dit verrukkelijke wezen je heeft getrouwd. natuurlijk, je bent schrandere, gezond, vermogen, knap, een beetje gek en je hebt een vrolijke aard, - is dit echter voldoende? maar ik heb een vermoeden wat tenslotte de reden was, dat zij je genomen heeft. je zult haar gevraagd hebben of zij je nemen wilde! (ik vergeet altijd weer dat te vragen en zal derhalve altijd vrijgezel blijven. als men niet kaatst, - maar je weet al wat ik zeggen wil.)

jullie spoedige thuiskomst zie ik in verheven gemoedsrust tegemoet, jullie

erich

p.s. in de correspondentie van]. m. r. lenz heb ik enkele conjunctiefzinnen gevonden, die je wel zullen interesseren. ik heb ze aan tantetje gegeven

om te kopiëren en je kunt dit uittreksel bij de andere voegen, als er nog plaats is in je kisten.

n.b. als schrijver en mens zul je er met genoeg kennis van nemen, dat de inhoud van je manuscript niet is gewijzigd. ik heb me alleen veroorloofd het dagboek in hoofdstukken in te delen en deze van opschriften te voorzien. vergeef me maar, fäustchen!

margijn bosch

isaac babel

fragment uit: - 'alle verhalen'

vertaling: charles b. timmer en peter zeeman

de geschiedenis van mijn duiventil (voor m. gorki)

als kind wilde ik graag een duiventil hebben. het is de vurigste wens van mijn leven geweest. ik was negen jaar, toen mijn vader mij het geld beloofde voor de aankoop van wat geschaafde planken en drie paar duiven. dat was in het jaar 1904. ik zat voor mijn toelatingsexamen tot de voorbereidende klas van het gymnasium in nikolajew. daar woonde mijn familie toentertijd, in de stad nikolajew, in het gouvernement cherson. dat gouvernement bestaat nu niet meer, onze stad hoort nu bij het gebied van odessa.

ik was pas negen jaar en had een heilige angst voor examens. in twee vakken russisch en rekenkunde - moest ik het hoogste cijfer, een vijf, halen. nu, twintig jaar later, kan ik me moeilijk meer indenken, hoe verschrikkelijk mijn angst van toen is geweest. de numerus clausus voor joden was op ons gymnasium heel streng en ging de vijf procent niet te boven. van de veertig leerlingen konden er niet meer dan twee joodse jongens in de voorbereidende klas komen. de leraren voelden die jongens streng aan de tand; niemand werd zo zwaar geëxamineerd als wij. daarom had mijn vader aan zijn belofte een duiventil voor mij te kopen de voorwaarde verbonden dat ik voor beide vakken een vijf plus moest halen. hij liet me geen ogenblik met rust, ik verviel in een eindeloze dagdroom, een lange kinderdroom vol vertwijfeling

en ging in die droomtoestand naar het examen, met het gevolg dat ik er beter doorkwam dan wie van de anderen ook.

ik had aanleg voor studie. welke listen ze ook te baat namen, de leraren konden me mijn verstand en schrokkige geheugen niet afnemen. ik had aanleg voor studie en kreeg voor ieder vak een vijf. maar kort daarna stond alles weer op losse schroeven. chariton efroessi, een graanhandelaar die zijn graan naar marseille exporteerde, had voor zijn zoon een bedrag van vijfhonderd roebel aan steekpenningen geofferd, met het resultaat dat ik een vijf min kreeg inplaats van een vijf en de kleine efroessi in mijn plaats tot het gymnasium werd toegelaten. dit was een zware slag voor mijn vader. van mijn zesde jaar af had hij mij in alle vakken die er maar bestonden les laten geven. het voorval met die vijf min bracht hem tot wanhoop. hij wilde efroessi een pak slaag gaan toedienen, of een paar havenarbeiders omkopen om efroessi af te tuigen, maar dit wist mijn moeder hem uit zijn hoofd te praten en ik begon me voor het examen van het volgende jaar voor te bereiden, en wel meteen voor de eerste klas.

achter mijn rug om hadden de mijnen een van de leraren zo ver weten te krijgen dat hij met mij binnen een jaar tijds alle stof van de voorbereidende en van de eerste klas tegelijk zou doornemen en, daar wij ons nergens meer enige illusie over

maakten, leerde ik met de moed der wanhoop drie boeken van buiten. het waren: de spraak-kunst van smirnow, het rekenboek van jewtoesjewski en de elementaire geschiedenis van rusland van poetsykowitsj. die boeken gebruiken de kinderen nu niet meer, maar ik heb ze uit het hoofd geleerd, regel voor regel, en het volgend jaar kreeg ik op het examen russisch van de leraar karawajew het onbereikbare cijfer vijf plus. nog lang daarna werd er in ons stadje over dit opmerkelijke succes gesproken en mijn vader zette zo'n hoge borst op dat het pijnlijk werd om aan te zien, temeer, omdat ik niet kon nalaten over de grillige gang van zijn zaken het mijne te denken en over het gebrek aan wilskracht, waarmee hij op alle wel en wee reageerde: de mateloosheid van zijn vreugde over het kleinste succes en zijn diepe verslagenheid bij iedere tegenslag.

ik was in die tijd meer op de leraar karawajew gesteld dan op mijn vader. karawajew was een driftig man met een rood gezicht en in moskou afgestudeerd. hij was ternauwernood dertig jaar oud. op zijn mannelijke wangen lag een blos, als bij boerenjongens die nog geen zwaar werk hebben te verrichten.

hij had op zijn ene wang een wrat, waar een plukje asgrauw kattenhaar uit opgroeide. behalve karawajew zat in de examencommissie nog de plaatsvervangende rector pjatnitski, die op het

gymnasium en in het hele gouvernement voor een belangrijk personage doorging. de plaatsvervangende rector ondervroeg mij over peter de eerste, ik raakte als in een trance, kreeg het gevoel dat het einde nabij was, een afgrond, een dorre afgrond, bekleed met verrukking en wanhoop.

over peter de grote kende ik alles van buiten uit het boek van poetsykowitsj en uit de gedichten van poesjkin. met een brok in mijn keel declameerde ik die gedichten, in mijn ogen rolden plotseling menselijke gezichten die zich daar als gloednieuwe speelkaarten door elkaar mengden. ze werden op de bodem van mijn ogen geschud en tegelijkertijd richtte ik mij in mijn volle lengte op en schreeuwde bevend en gejaagd de verzen van poesjkin uit.

ik bleef een hele poos doorschreeuwen, niemand onderbrak mijn waanzinnige gekrijs en hakkelende gestamel. in een purperkleurige verblinding, in een gevoel van vrijheid dat zich van mij had meester gemaakt, zag ik niets anders meer dan het oude, gebogen gezicht van pjatnitski met zijn zilveren baard.

hij onderbrak mij niet en zei slechts tegen karawajew die omwille van mij en van poesjkin erg was opgelucht: 'wat een volk,' fluisterde de oude, 'die joodjes van u, de duivel zit ze in het bloed.'

en toen ik ophield, zei hij: 'goed, mijn jongen, je kunt gaan...'

ik liep de klas uit en de gang op, waar ik, tegen de ongewitte muur aangedrukt, langzaam uit de stuiptrekkingen van mijn droom ontwaakte. om mij heen waren russische jongens aan het spelen, niet ver van me vandaan hing de schoolbel onder de boog van het trappenhuis, de conciërge zat op een gammele stoel te dutten.

ik keek naar de conciërge en kwam tot bezinning. de kinderen liepen van alle kanten naar me toe. ze wilden me knijpen, of alleen maar wat met me spelen, maar toen verscheen plotseling pjatnitski op de gang. hij passeerde mij, bleef even staan en zijn lange, geklede jas hing in een zware, trage golf van zijn rug omlaag. ik bespeurde iets van onrust in die brede, vlezige, dominerende rug en trad een stap op de oude man toe.

'kinderen,' zei hij tegen de leerlingen, 'deze jongen moeten jullie met rust laten.'

en hij legde zijn dikke hand vriendelijk op mijn schouder.

'beste jongen,' wendde pjatnitski zich tot mij, 'zeg maar aan je vader dat je tot de eerste klas bent toegelaten.'

op zijn borst glinsterde een prachtige ster, de ordetekens rinkelden in de revers van zijn jas, zijn grote, zwarte, geüniformeerde lichaam zette zich op twee stramme benen in beweging.

tussen de sombere muren ingeklemd gleed het voort als een trekschuit door een schutsluis en verdween toen in de deuropening van de directiekamer. met een indrukwekkend gerinkel bracht een kleine dienjongen hem zijn thee en ik rende naar huis, naar de winkel.

in onze winkel zat een boer, een klant, zich in hevige tweestrijd te krabben. toen mijn vader me in het oog kreeg, liet hij de boer in de steek en hij twijfelde geen ogenblik aan de waarheid van wat

ik hem vertelde. hij riep de bediende toe de zaak te sluiten en holde zelf naar de sobornaja-straat om een schoolpet met het insigne voor mij te kopen. mijn arme moeder kon me slechts met moeite uit de greep van die man bevrijden, die helemaal over zijn toeren was. moeder zag op dat ogenblik erg bleek en zij besepte dat het lot een wending had genomen. zij knuffelde mij en duwde me dan weer met tegenzin van zich af. ze zei dat er een lijst in de krant zou komen met de namen van de jongens die op het gymnasium waren toegelaten en dat god ons zou straffen en de mensen ons zouden uitlachen, als wij voorbarig een schooluniform gingen kopen. mijn moeder zag bleek, zij las het noodlot in mijn ogen en keek vol bitter medelijden naar me, alsof ik kreupel was, immers, zij was de enige die wist onder welk een ongelukkig gesternte onze familie leefde.

alle mannen uit ons geslacht waren te goed van vertrouwen en maar al te gauw geneigd tot ondoordachte daden en het was ons nooit meegelopen. mijn grootvader is indertijd rabbijn geweest in belaja tserkowj, maar daar smadelijk uit verdreven, beschuldigd van godslasterlijke daden, waarna hij nog veertig jaren een tumultueus en armelijk bestaan heeft geleid, buitenlandse talen heeft geleerd en eindelijk, op tachtigjarige leeftijd, kinds is geworden. mijn oom ljew, de broer van mijn vader, heeft in wolozijn de talmoedschool afgelopen, en is in 1892 uit de

militaire dienst gedeserteerd, na de dochter te hebben geschaakt van een intendant die in het militaire district van kiew diende. mijn oom ljew heeft met die vrouw de wijk genomen naar californië, naar los angeles, haar daar in de steek gelaten en is in een verdacht huis tussen negers en maleiers gestorven. de amerikaanse politie heeft ons na zijn dood zijn nalatenschap uit los angeles toegestuurd: een grote, met roestbruine, ijzeren banden beslagen hutkoffer. de inhoud bestond uit een aantal halters voor gymnastiekoefeningen, lokken vrouwenhaar, het tallith van mijn oom, zwepen met vergulde handgrepen en bloementhee in doosjes die met imitatie-parels waren versierd. van de hele familie waren nog slechts mijn waanzinnige oom simon in leven, die in odessa woonde, en verder mijn vader en ik. maar mijn vader was te goed van vertrouwen, hij stootte de mensen voor het hoofd met zijn uitbundigheid die aan een eerste liefde deed denken, de mensen vergaven hem dit niet en hielden hem voor de gek. dit had bij mijn vader de overtuiging doen postvatten dat zijn leven door een boosaardig lot werd bestierd, door een raadselachtig wezen dat hem overal vervolgde en dat in geen enkel opzicht enige gelijkenis met hem vertoonde. en zo was ik in de ogen van mijn moeder als enige van de hele familie overgebleven. net als alle joden was ik klein van stuk, zwak van gestel en leed als gevolg van het voortdurende studeren aan hoofdpijnen. dit alles zag en besepte mijn moeder die zich nooit

door de bedelaarstrots van haar man zand in de ogen had laten strooien en zich niet door zijn ondoorgrondelijke geloof liet beïnvloeden, dat onze familie eens rijker en sterker zou worden dan wie ter wereld ook.

zij zat niet op onze successen te vlassen, zij durfde niet voortijdig een schoolhemd te gaan kopen en het enige wat ze mij toestond was dat ik bij de fotograaf een grote foto van mij liet maken.

babel

op twintig september 1905 werd in het gymnasium de lijst der nieuwe leerlingen van de eerste

klas opgehangen. op die lijst stond ook mijn naam. onze hele familie toog erheen om dat document te bekijken, zelfs mijn oudoom, grootvader schojl, verscheen in het gymnasium. ik droeg die opschepperige oude man een warm hart toe, omdat hij op de markt een vishandeltje dreef. zijn dikke handen waren altijd vochtig, met visschubben bedekt en roken naar koude, wonderbaarlijke werelden. schojl onderscheidde zich ook van gewone stervelingen door de uit zijn duim gezogen verhalen die hij over de poolse opstand van 1861 wist op te dissen. in het grijze verleden was schojl in skwira kroeghouder geweest; hij had met eigen ogen gezien hoe graaf godlewski en andere poolse opstandelingen door de soldaten van nikolaas i waren gefusilleerd. misschien had hij het helemaal niet gezien. nu weet ik dat schojl niets anders dan een oude domkop en een naïeve leugenaar is geweest, maar zijn fabels ben ik niet vergeten, daar waren ze te goed voor. en zelfs die domme schojl kwam in het gymnasium om de lijst met mijn naam erop te lezen en die avond danste en hoste hij op het armzalige feestje dat wij gaven, ongegeneerd en zich niet bekommerend om het feit dat geen mens ter wereld hem mocht lijden. mijn vader had in zijn spontane opwelling van vreugde dit feest gearrangeerd en zijn collega's uitgenodigd - graanhandelaren, makelaars in onroerende goederen en handelsreizigers die in ons district landbouwmachines verkochten. die handelsreizigers leurdten bij iedereen met hun

machines, de boeren en landeigenaars waren als de dood voor hen: je kon ze niet kwijtraken, als je niks van ze kocht. van alle joden waren de handelsreizigers het minst op hun mondje gevallen en de grootste grappenmakers. op ons feestavondje zongen zij chassidische liederen die uit niet meer dan drie woorden bestonden, welke lang achter elkaar in allerlei komische toonaarden werden gezongen. de bekoring die er van deze variaties uitgaat kan alleen hij aanvoelen die de joodse pesach bij de chassidim heeft meegemaakt of in de gelegenheid is geweest hun rumoerige synagogen in wolhynië te bezoeken. behalve de handelsreizigers was ook de oude liberman present, die mij in de thora en in het hebreuws had onderricht. bij ons thuis sprak men hem met monsieur liberman aan. hij dronk meer bessarabische wijn dan goed voor hem was, uit zijn rode vest staken de traditionele zijden gebedssnoeren en hij hield te mijner ere een feestrede in het hebreuws. in die toast wenste de oude man mijn ouders geluk en hij verklaarde dat ik op het examen over al mijn vijanden had gezegevierd, ik had de russische jongetjes met hun kwabwangetjes het onderspit doen delven en ook de zoons van onze lompe, rijke parvenu's verslagen. zo had in de oudheid david, de koning van juda, goliath neergeveld en net zoals ik over mijn goliath had gezegevierd, zou ook ons volk door de kracht van zijn geest zegevieren over zijn vijanden, die het aan alle zijden omringden en die naar ons bloed

dorstten. bij die woorden begon monsieur liberman te huilen, dronk tussen zijn tranen door gauw nog een slok wijn en riep uit: 'vivat!' de gasten trokken hem in hun kring en begonnen een ouderwetse quadrille met hem te dansen, als op een bruiloftsfeest in een joods provincieplaatsje. iedereen was op ons bal in de beste stemming; zelfs mijn moeder nipte even aan haar glas, al hield ze niet van wodka en kon ze niet begrijpen hoe iemand dat goedje drinken kon; om die reden beschouwde ze alle russen als gekken en begreep niet hoe vrouwen het met russische mannen konden uithouden.

maar onze dagen van geluk braken eerst later aan. voor mijn moeder namen zij een aanvang toen zij 's ochtends, voor ik naar school ging, mijn brood klaarmaakte en toen wij samen gingen winkelen om mij van de nodige schoolbehoeften te voorzien: een pennenkoker, een spaarpotje, een schoolransel, nieuwe gekartonneerde boeken en schriften in glanzende kaften. niemand ter wereld ondergaat de emotie van nieuw verworven dingen zo hevig als kinderen. kinderen beginnen, als zij de lucht van nieuwe voorwerpen opsnuiven, te trillen als honden die een haas op het spoor komen en raken ervan in een staat van uitgelatenheid die wij bij volwassenen inspiratie noemen. en dit zuivere, kinderlijke gevoel voor het bezit van nieuwe dingen die lichtelijk naar vocht en koelte ruiken, had zich ook aan mijn moeder meegedeeld. wij

hadden een hele maand nodig om aan de pennekoker gewend te raken, en aan de ochtend-schemering, wanneer ik onder het schijnsel van de lamp aan de rand van de grote tafel thee zat te drinken en mijn boeken in mijn schooltas pakte; een hele maand hadden wij nodig om aan ons gelukkige leven te wennen, en pas toen het eerste kwart van het schooljaar voorbij was, kwamen mij de duiven weer in de gedachten.

ik had alles wat nodig was voor ze klaarliggen: een roebel en tien kopeken en een duiventil die grootvader schojl voor mij uit een kist in elkaar had getimmerd. de duiventil was bruin geverfd. zij bood nestruimte voor twaalf paar duiven, was voorzien van richels van houtsnijwerk aan het dak en van een speciaal traliewerk dat ik had uitgevonden om gemakkelijker vreemde duiven te kunnen aanlokken. alles was gereed. op zondag twintig oktober maakte ik aanstalten om naar de vogelmarkt te gaan, toen er plotseling een kink in de kabel kwam.

(wordt vervolgd)

bert wagnaar van kreveld

heino falcke

uit: 'licht in de duisternis' 2020

vertaling: roland fagel

wat zwarte gaten over ons zeggen

zwaartekrachtmonsters, kosmische vreetmachines, gapende hellemuilen: elk superlatief schiet tekort om zwarte gaten te beschrijven.

zwarte gaten zijn de dinosaurussen van de astrofysica, even populair als de tyrannosaurus rex, ondanks - of juist dankzij hun angstaanjagende reputatie. dat onze opname van een zwart gat wereldwijd de omslagen van tijdschriften opsierde, was al opwindend genoeg, maar dat mensen er zo emotioneel op reageerden, maakte de hele ervaring voor mij nog veel aangrijpender.

mensen vertelden me hoe het beeld hen in de ban had geslagen: zeiden me hoe ze in de nacht voorafgaand aan de onthulling van opwinding niet hadden kunnen slapen of dat ze diep gegrepen en ontroerd waren toen ze het zagen. noch het higgsdeeltje, noch de zwaartekrachtgolven hadden zulke heftige emoties opgeroepen. wat vertellen zwarte gaten over ons mensen?

naar mijn mening staan ze meer dan enig ander natuurverschijnsel voor de wezenlijke menselijke angsten. ze vormen een van de grootste geheimen in de onafzienbare ruimte van het heelal, in de astrofysica markeren ze het ultieme eindpunt en zijn ze de belichaming van meedogenloze vernietigingsmachines. mensen voelen dit intuïtief aan. in ons voorstellingsvermogen staan ze symbool voor het allesverslindende niets, voor een

grens waarachter elk leven en elk begrip ophouden - precies: de blik in de gapende muil van de hel. zwart gaten vertellen ons over een wereld die volstrekt anders is dan de onze, waar het licht zich niet in een rechte lijn beweegt, maar in een cirkel: als ik naar voren kijk zie ik mijn rug. terwijl de tijd voor de een doorloopt, lijkt hij voor de ander bijna stil te staan. het gas wervelt nagenoeg met de snelheid van het licht om het gat heen en kan daarbij apocalyptische temperaturen bereiken, waarbij alle materie uiteenvalt in losse deeltjes, van moleculen en atoomkernen blijft niets anders over dan een gloeiend hete wolk die uit protonen en elektronen bestaat: een plasma. kortom, als ik in een zwart gat zou vallen. zou ik daar in principe in kunnen overleven en ik zou er zelfs wetenschappelijke metingen in kunnen verrichten maar ik zou niemand ooit kunnen vertellen wat ik daar heb gezien, geen enkele informatie kan het zwarte gat namelijk verlaten - zelfs niet in de vorm van lichtgolven. zwarte gaten brengen ons nader tot gene zijde.

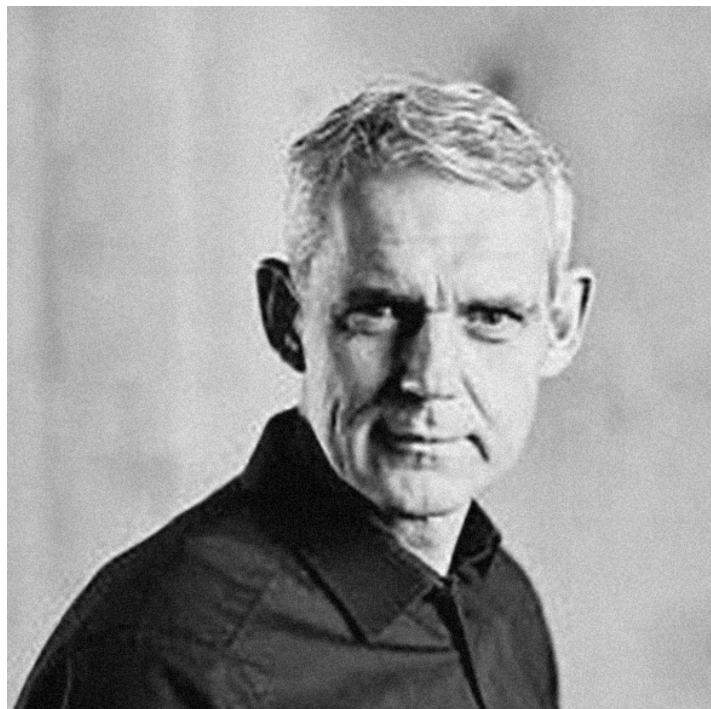
die gene zijde bestaat namelijk echt - zelfs in de natuurkunde- in de algemene relativiteitstheorie kleeft er aan het begrip gene zijde namelijk niets bovennatuurlijks, gene zijde is zelfs een cruciaal onderdeel van de theorie die de wereld opdeelt in twee bereiken. aan deze zijde bevindt zich de ruimte waarmee ik verbonden ben, waaruit ik informatie kan verkrijgen en die met mij

communiceert. aan gene zijde bevindt zich de ruimte die fundamenteel aan gene zijde van mijn ervaringsvermogen ligt. van gene zijde ervaar ik niets; gene zijde zwijgt mij toe. deze en gene zijde worden gescheiden van mijn horizon

zwarte gaten verzetten zich hardnekkig en principieel tegen onze nieuwsgierigheid en ons waarnemingsvermogen alles wat achter de waarnemingshorizon verdwijnt blijft daar tot in alle eeuwigheid tenminste wanneer einsteins theorie inderdaad de laatste waarheid is. die eeuwige gene zijde van de zwarte gaten vormt een van de grootste uitdagingen voor de moderne natuurkunde. in de theorie is de ruimte achter de waarnemingshorizon duidelijk gelokaliseerd en toch bestaat die uitsluitend in onze verbeelding die ruimte is tegelijkertijd werkelijk en volslagen onwerkelijk. met onze radiotelescopen kunnen we tegenwoordig met verbijsterende precisie zichtbaar maken waar zich in de diepten van het heelal de poort naar gene zijde bevindt. we kunnen een natuurkundige beschrijving geven - en we kunnen dat zelfs zien - van de manier waarop licht daarin verdwijnt als een donkere vlek en er nooit meer uit tevoorschijn zal komen. 'daar, precies daar is het,' kunnen we zeggen, precies op die plek bestaat een ruimte die niet van deze wereld is.' om onze handen daarna hulpeloos in de schoot te laten vallen onszelf toe te geven dat we die ruimte niet kunnen meten.

zwarte gaten zijn de gene zijde midden in onze eigen 'deze zijde'.

voor natuurkundigen staat dit gelijk aan een bankroet. wat is dat voor een natuurkunde die ons wil laten geloven dat er midden in ons universum, op een welomschreven plek, een ruimte bestaat die zich onttrekt aan elke vorm van meting, toetsing, of waarneming? is dat nog wel natuurwetenschap? 'jan natuurlijk is dat natuurkunde,' zullen de theoretisch fysici mij van repliek dienen, 'want wij kunnen exact uitrekenen wat er in die ruimte gebeurt.' 'nee, dat is geen fysica,' werp ik tegen, 'dat is genezijdefysica.' zeg maar gewoon metafysica.

falcke

als mensen aan de gene zijde denken, staan ze meestal vrij onverschillig tegenover natuurkundige wetten, maar iedereen maakt zich een

voorstelling van gene zijde en de kennis van deze voorstellingen is oeroud. het idee van een wereld aan gene zijde prikkelt onze fantasie, daagt ons uit en is tegelijkertijd sterk verbonden met de dood. in die zin zijn zwarte gaten niet meer dan het zoveelste nieuwe symbool in een eindeloos lange reeks.

aan al deze mythes van gene zijde voegen de zwarte gaten een nieuwe, moderne variant toe. het is een door de natuurwetenschap geïnspireerde mythe waarin diepmenselijke vragen zich vermengen met beelden uit de moderne natuurkunde. de biologische dood betekent voor ons het overschrijden van een grens: van het hier en nu stappen we over naar gene zijde waarvan we niets kunnen weten - niet eens of die werkelijk bestaat. is daar nog iets?

of is daar het grote niets? wie al een keer de dood van een geliefde medemens heeft meegemaakt, bemerkt hoe een stervende zich in de laatste minuten terugtrekt uit zijn eigen lichaam, dat achterblijft als een lege huls. niets van de laatste ervaringen, gedachten en dromen van deze mens die ons zo na staat mogen wij meebeleven: die neemt diegene letterlijk mee in het graf - en naar gene zijde. waar gaat zij heen? vroeg ik mij af toen mijn moeder onder mijn ogen overleed. enkele minuten eerder had ik haar hand nog vastgehouden en samen met haar gebeden.

maureen teeuwen

erich kästner

uit: 'emiel en de detective' 1928

vertaling: annie winkler vonk

het verhaal begint nog lang niet

ik kan het jullie gerust vertellen: emiel kwam voor mijzelf ook onverwacht. eigenlijk had ik een heel ander boek willen schrijven. een boek waarin de tijgers van angst met hun tanden en de dadelpalmen met hun kokosnoten zouden klapperen. en het kleine, wit en zwart geblokte kannibalenmeisje, dat dwars over de stille oceaan zwom om bij drinkwater & co in san francisco een tandenborstel te halen, had peterselie moeten heten. alleen van haar voornaam natuurlijk.

een echt boek over de stille zuidzee wilde ik schrijven. omdat een meneer met een lange baard me eens had verteld, dat jullie zoiets het liefst lezen. en de eerste drie hoofdstukken waren zelfs al kant en klaar. het opperhoofd ravenaas, ook wel 'de snelle post' genaamd, laadde zijn zakmes met hete, gepofte appels, legde koelbloedig aan en telde, zo vlug hij kon, tot driehonderdzevenennegentig ...

plotseling wist ik niet meer hoeveel poten een walvis heeft! ik ging languit op de vloer liggen, omdat ik dan het best kan nadenken, en dacht na.

maar deze keer hielp het niet. ik bladerde in mijn encyclopedie. eerst onder de w en toen voor alle zekerheid ook nog onder de v, nergens stond er een woord over. en ik moest het toch precies weten, als ik verder wilde schrijven. ik moest het zelfs heel precies weten!

want als op dat moment de walvis met zijn verkeerde poot uit het oerwoud was gestapt, zou het opperhoofd ravenaas, ook wel 'de snelle post' genaamd, hem onmogelijk hebben kunnen raken.

en als hij de walvis met zijn gepofte appels niet geraakt had, had het kleine, wit en zwart geblokte kannibalenmeisje, dat peterselie heette, nooit in

haar leven de diamantenwasvrouw de boer ontmoet.

en als peterselie vrouw de boer niet ontmoet had, zou ze nooit de kostbare bon gekregen hebben die je in san francisco bij drinkwater & co moest vertonen, als je gratis een spiksplinternieuwe tandenborstel wilde hebben. ja, en dan... mijn boek over de stille zuidzee - waar ik me al zo op verheugd had! - leed dus zogezegd schipbreuk op de poten van de walvis. ik hoop dat jullie dat begrijpen. mij speet het ontzettend. en juffrouw strijkstok huilde haast toen ik het haar vertelde. maar ze had net geen tijd, omdat ze de tafel moest dekken en ze stelde de huilpartij tot later uit. en toen vergat ze het. zo zijn vrouwen.

het boek wilde ik peterselie in het oerwoud noemen. piekfijne titel, hè? en nu liggen de eerste drie hoofdstukken bij me thuis onder de tafel. dan kan ie niet wiebelen. maar is dat nu de juiste bestemming voor een boek dat in de stille zuidzee speelt?

de ober nietenvoer, met wie ik zo nu en dan over mijn werk spreek, vroeg me een paar dagen later of ik eigenlijk wel eens daar beneden was geweest.

'waar beneden?' vroeg ik.

'nou, in de stille zuidzee en in australië en op sumatra en borneo en zo.'

'nee,' zeg ik, 'hoezo?'

'omdat iemand toch alleen maar kan schrijven over dingen, die hij kent en gezien heeft,' geeft hij ten antwoord.

'maar neem me niet kwalijk, beste meneer nietenvoer!'

'dat is toch zo klaar als een klontje?' zegt hij. 'de nieboers, die hier dikwijls in het café komen, hebben eens een dienstmeisje gehad, dat nog nooit had gezien hoe je gevogelte braadt. en verleden jaar kerstmis moest ze de gans braden.

mevrouw nieboer ging boodschappen doen en toen ze thuiskwam vond ze daar een reuzeverrassing! het dienstmeisje had de gans zoals ze hem op de markt gekocht had in de pan gestopt. niet geschroeid, niet opengesneden en niet schoongemaakt. 't was een stank van je welste, dat kan ik u wel vertellen.'

'nou en?' antwoord ik. 'u wilt toch niet beweren dat een gans braden hetzelfde is als een boek schrijven? ik hoop dat u me niet kwalijk neemt, beste nietenvoer, maar nu moet ik toch gauw even lachen.'

hij wacht tot ik uitgelachen ben. erg lang duurt dat trouwens niet. en dan zegt hij: 'uw stille zuidzee

en de menseneters en de koraalriffen en de hele rataplan, dat is uw gans. en het boek, dat is de pan waar in u de stille oceaan en peterselie en de tijgers wilt braden. en als u dan nog niet weet hoe je zulke dingen moet braden, kan het lekker gaan stinken. net als bij het dienstmeisje van de nieboers.'

'maar zo doen de meeste schrijvers het toch!' roep ik.

'eet smakelijk!' dat is alles wat hij zegt.

ik zit even te piekeren. en dan begin ik het gesprek opnieuw:

'meneer nietenvoer, kent u schiller?'

'schiller? bedoelt u die schiller, die hier op de waldschlöcherbrouwerij magazijnmeester is?'

'welnee!' zeg ik, 'ik bedoel de dichter friedrich von schiller, die meer dan honderd jaar geleden een massa toneelstukken heeft geschreven.'

'o, die! waar zoveel standbeelden van zijn!'

'precies. die heeft een stuk geschreven dat zich in zwitserland afspeelt. wilhelm tell heet het. de schoolkinderen moesten er vroeger altijd opstellen over maken.'

'wij ook,' zegt nietenvoer, 'dat stuk ken ik. een geweldig drama, werkelijk waar. dat moet gezegd worden. ere wie ere toekomt. alleen die opstellen waren iets verschrikkelijks. een herinner ik me er

zelfs nog. dat heette: "waarom beefde tell niet toen hij op de appel mikte?" ik kreeg er een twee voor. tja, opstellen maken was toch al nooit mijn sterkste... '

'nou ja, laat mij nu maar weer eens op de praatstoel zitten,' zeg ik. 'ziet u nu wel: al is schiller nooit van zijn leven in zwitserland geweest, zijn toneelstuk wilhelm tell klopt toch van a tot z met de werkelijkheid.'

'zal ie van tevoren kookboeken hebben gelezen?' 'kookboeken?' vraag ik.

'zeker! waar alles in stond. hoe hoog de bergen in zwitserland zijn. en wanneer de sneeuw smelt. en hoe het is, als het boven het vierwoudstedenmeer onweert. en hoe het was, toen de boeren in opstand kwamen tegen gouverneur gessler.'

'daarin heb je natuurlijk gelijk,' antwoord ik, 'dat heeft schiller werkelijk gedaan.'

'ziet u wel!' zegt nietenvoer en hij slaat met zijn servet naar een vlieg, 'ziet u, als u net zo doet en van tevoren boeken gaat lezen, kunt u natuurlijk ook dat kangoeroeverhaal over australië schrijven.'

'maar daar heb ik helemaal geen zin in. als ik geld had, zou ik er graag eens naar toe gaan en alles goed bekijken. meteen! maar boeken lezen, och...'

'dan zal ik u eens een goeie raad geven,' zegt hij. 'het zal het beste zijn als u schrijft over dingen die u kent. dus over de ondergrondse en hotels en zulke dingen. en over kinderen, zoals u ze dagelijks voor uw neus ziet en zoals we vroeger zelfwaren.'

'maar iemand met een lange baard die de kinderen kende als z'n broekzak heeft me toch uitdrukkelijk gezegd dat ze daar niet van hielden!'

'onzin!'

bromt meneer nietenvoer,

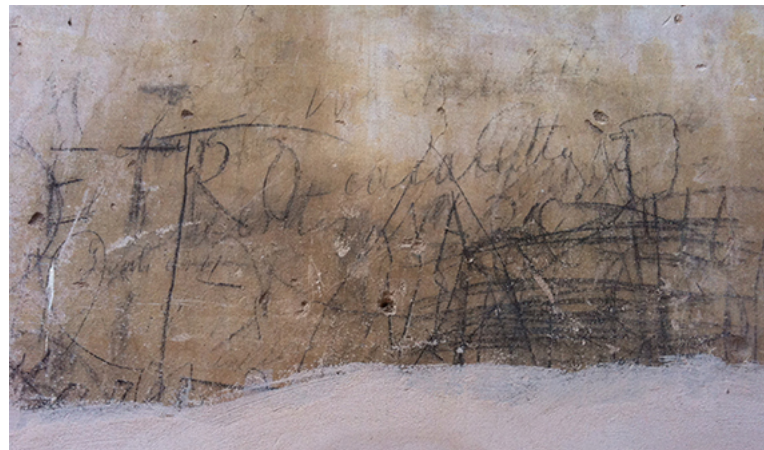
'neemt u maar aan wat ik u zeg. per slot van rekening heb ik ook kinderen. twee jongens en een meisje. en wanneer ik hun, als ik mijn vrije dag heb, vertel wat er hier in het café zoal gebeurt: als iemand zijn vertering niet betaalt of zoals laatst, toen een dronken bezoeker de sigarettenboy een oorvijs wilde geven en in plaats van de jongen een deftige dame raakte die toevallig langs kwam, dan luisteren de kinderen de oren van hun hoofd, dat kan ik u verzekeren.'

'zou u heus denken, meneer nietenvoer?' zeg ik aarzelend.

'beslist! daar kunt u zeker van zijn, meneer kästner,'

roept hij en verdwijnt; want een bezoeker tikt luid met zijn mes tegen zijn glas om te betalen.

en zo heb ik, eigenlijk alleen omdat ober nietenvoer het wilde, een verhaal geschreven over dingen die wij. jullie en ik, al lang kennen.

toen keerde ik terug naar huis, ging een beetje ongegeneerd in de vensterbank zitten, keek de prager straat in en dacht dat daar beneden nu wel eens net het verhaal voorbij zou kunnen komen.

marlies heuer

virginia woolf

uit; 'over ziek zijn' 1930

vertaling: monique ter berg

ziek zijn is niets bijzonders, maar als je de overwelldigende mentale veranderingen ziet die ermee gepaard gaan, de verbazingwekkende onontdekte gebieden die zich openbaren wanneer de gezondheid bergaf gaat, de braaklanden en woestijnen van de ziel die een griepje aan het licht brengt, de afgronden en met bonte bloemen bezaaide grassvelden die bij een geringe stijging van de temperatuur worden onthuld, de zeer oude en

onverzettelijke eiken die in ons worden ontworteld als we misselijk zijn, hoe we bij het laten trekken van een kies in de grafkuil afdalen en voelen dat het water van de ondergang zich boven ons sluit en we daarna herrijzen met de gedachte dat we ons in het gezelschap van engelen en harpisten bevinden, maar in de tandartsstoel bovenkomen en het 'spoelt u maar spoelt u maar' van de tandarts verwarren met de begroeting van de schepper die zich vanuit de hemel bukt om ons te verwelkomen als we daaraan denken, omdat we daar zo vaak aan worden gedwongen te denken, is het inderdaad vreemd dat ziekte, naast liefde, strijd en jaloezie, niet een van de belangrijkste literaire thema's is. je zou verwachten dat er romans aan de griep waren gewijd; heldendichten aan tyfus; odes aan longontsteking; lyrische poëzie aan kiespijn. maar nee; een van de weinigen die in bekentenissen van ze; engelse opíumeter iets dergelijks heeft geprobeerd is de quincey; verspreid door het werk van proust gaan er een paar boekdelen over ziekte - literatuur doet er alles aan om te beweren dat ze zich met de geest bezig» houdt, dat het lichaam een glasplaat is waar de ziel helder en duidelijk doorheen schijnt en behoudens een drift als begeerte of gulzigheid, onbelangrijk en niet noemenswaardig is, niet bestaat. integendeel, het is juist precies andersom. de hele dag en de hele nacht grijpt het lichaam in; stompt af of scherpt aan, kleurt of ontkleurt, wordt was in de warmte van juni, verhardt tot talg in het duister van

februari. het schepsel binnenin kan alleen maar door de vuile of rozige ruit kijken; het kan zich geen moment van het lichaam losmaken zoals de schede van een mes of de peul van een erwt; het moet de eindeloze stoet aan veranderingen ondergaan, hitte en kou, gemak en ongemak, honger en verzadiging, ziekte en gezondheid, tot zich het onvermijdelijke onheil aandient; het lichaam gooit zichzelf aan diggelen en de ziel (zo wordt beweerd) ontsnapt. maar een verslag van dit alledaagse drama van het lichaam ontbreekt. schrijvers hebben het altijd over het doen en laten van de geest; gedachten die opkomen; nobele plannen; hoe de geest de schepping heeft geciviliseerd. dat doen ze vanuit de toren van de filosoof, zonder het lichaam een blik waardig te keuren, of ze schoppen in hun jacht op overwinning of ontdekking het lichaam als een oude leren voetbal kilometerslang door sneeuw en woestijn. de grote oorlogen die het lichaam met de geest als zijn slaaf in de eenzaamheid van de slaapkamer tegen een koortsaanval of opkomende zwaarmoedigheid voert, worden genegeerd. naar de reden is het niet lang raden. dat alles recht in de ogen kijken vergt de moed van een leeuwentemmer; een krachtige sereniteit; een verstand dat in de ingewanden van de aarde is geworteld. dat monster, het lichaam, dat mirakel, zijn pijn, zal ons bij een tekort al snel in mystiek laten vervallen of ons met snelle vleugelslagen in de verrukkingen van het transcendentalisme laten opstijgen. het publiek

zou zeggen dat een roman over griep een plot mist; er zou worden geklaagd dat er geen liefde in zat - ten onrechte, want ziekte vermomt zich vaak als liefde en haalt dezelfde rare fratsen uit.

ze geeft sommige gezichten een goddelijk aureool, laat ons zieken met gespitste oren uren wachten op het kraken van de trap en omkranst de gezichten van de afwezigen (duidelijk gezond en wel, de hemel weet het) met nieuwe betekenis, terwijl de geest talloze verhalen en romances over hen verzint, waarvoor de tijd en de zin ons ontbreken als we gezond zijn. en tot slot wordt de beschrijving van ziekte in de literatuur door taalarmoede belemmerd. de engelse taal, die zowel de gedachten van hamlet als het drama van lear kan uitdrukken, heeft geen woorden voor rillingen en hoofdpijn. de taal is één kant opgegroeid. het eerste het beste verliefde schoolmeisje heeft shakespeare of keats om het woord voor haar te doen; maar laat iemand met een ziekte onder de leden aan de dokter zijn hoofdpijn beschrijven en de taal loopt meteen vast. er ligt niets voor hem klaar. hij moet zelf woorden verzinnen, en in zijn ene hand zijn pijn en in zijn andere een klompje pure klank (zoals de inwoners van babel in den beginne misschien hebben gedaan) zó samenknijpen, dat er uiteindelijk een splinternieuw woord uit komt rollen. waarschijnlijk is het iets lachwekkends.

maar om terug te komen op de zieken.

ik lig in bed met griep' - wat zegt dat over dat grote gebeuren; hoe de wereld van vorm is veranderd; het werkgereedschap buiten bereik is geraakt; feestgedruis romantisch klinkt alsof je een draaimolen van verre over de velden hoort; en vrienden zijn veranderd, sommigen vertonen een vreemde schoonheid, anderen verworpen tot plompe padden, terwijl het landschap van het leven er ver en helder bijligt, zoals de kust vanaf een schip op volle zee, en nu eens is de zieke op de toppen van vervoering en heeft van niets of niemand hulp nodig, zelfs niet van god, en dan weer laat hij zich liggend op de vloer vernederen, zelfs blij met een schop van het dienstmeisje een ervaring die niet kan worden gedeeld, en zoals dat gaat met dit soort stomiteiten roept zijn lijden bij zijn vrienden alleen maar herinneringen op aan hun griep, aan de pijntjes hier en pijntjes daar die afgelopen februari niet werden beweend en die nu leiden tot wanhopig, luidruchtig gejammer omwille van goddelijk, troostend medeleven. medeleven wordt tegenwoordig vooral betoond door achterlijken en mislukkelingen, merendeels vrouwen (bij wie het ouderwetse zo merkwaardig hand in hand gaat met anarchie en vernieuwing) die de wedloop hebben opgegeven en tijd hebben om zich aan fantastische, niet winstgevende-' uitstapjes te wijden;

(bijvoorbeeld c.l., die zich bij het 'vuur' in de bedompte ziekenkamer kalm en vindingrijk ontfermt

over het haardscherm uit de kinderkamer, het brood, de lamp, de draaiorgels op straat en al die simpele oudewijvenverhalen over schortjes en wilde avonturen; a.r., de onbesuisde, de onzelfzuchtige, die wanneer je graag een reuzenschildpad zou willen om je te troosten of een teorbe om je op te vrolijken, de markten in londen zou afstruinen en ze op een of andere manier nog voor het eind van de dag verpakt en al weet te bemachtigen; de frivole k t. die, gekleed in zijde en veren, gepoederd en geblanket (wat ook tijd kost) als voor een banket van koningen en koninginnen, al haar levendigheid in de halfduistere ziekenkamer verbruikt, de medicijnflesjes laat rinkelen en met haar roddels en imitaties het vuur doet oplaaien. maar zulke dwaasheden hebben hun tijd gehad; de beschaving wijst nu een andere kant op, en is er dan nog wel plaats voor de schildpad en de teorbe?)

laten we het maar opbiechten (en ziekte is de biechtstoel bij uitstek), ziekte gaat samen met kinderlijke open» hartigheid; er wordt van alles gezegd, waarheden eruit geflapt die in tijden van gezondheid fatsoenshalve worden verbeeld. bijvoorbeeld als het om medeleven gaat - we kunnen zonder. de illusie dat de wereld elke kreun echoot van mensen die door gemeenschappelijke behoef» ten en angsten zo met elkaar zijn verbonden dat een ruk aan de pols van de een de ander doet opschrikken, waar wat je ook voor buitenissigs

hebt meegemaakt, anderen hetzelfde hebben meegemaakt, waar hoever je ook in je eigen geest afdwaalt, iemand daar al eerder is geweest het is allemaal een illusie. we kennen onze eigen ziel al niet eens, laat staan die van anderen. mensen gaan niet hand in hand dezelfde lange weg. ieder een heeft een maagdelijk woud; een sneeuwvlakte waar zelfs de afdruk van een vogelpootje ontbreekt. daar zijn we alleen en dat hebben we liever. altijd met iemand meeleven, altijd gezelschap, altijd worden begrepen is onverdraaglijk

zodra we een bed nodig hebben houden we op soldaten in het leger van staanders te zijn; we worden deserteurs. zij trekken ten strijde. wij drijven met de takjes op de stroom mee, tuimelen holderdebolder met de dode bladeren over het grasveld, ontoerekenbaar en ongeïnteresseerd, en misschien kunnen we voor het eerst in jaren om ons heen kijken, naar boven kijken, bijvoorbeeld naar de lucht.

mevrouw jones pakt de trein. meneer smith repareert zijn auto. de koeien worden naar huis gedreven om te worden gemolken. mannen dekken een dak met riet. de honden blaffen. de roeken die in een zwerm opvliegen, vallen in een zwerm op de iepen neer. onvermoeibaar golft het leven voort. alleen de liggers weten dat de natuur, die zich niet tot het uiterste zal inspannen om dat te verhullen, uiteindelijk zal zegevieren; de koortshitte zal van

de aarde verdwijnen; stijf van de vorst zullen we ons niet langer over de velden voortslepen; fabrieken en machines zullen bedekt zijn met een dikke laag ijs; de zon zal uitdoven!"

maar met de levenshaak nog in ons lijf moeten we blijven kronkelen.

we kunnen niet vredig in een ijzige grafheuvel gaan liggen verstijven. zelfs de liggers springen op bij de gedachte alleen al aan bevroren tenen en strekken zich uit om hun. toevlucht te nemen tot de alom aanwezige hoop: hemel, onsterfelijkheid.

het scheppen van de hemel moet aan de verbeelding van de dichters worden overgelaten. zonder hun hulp blijft het gebazel.

we wenden ons dus tot de dichters. als we ziek zijn hebben we geen zin in de lange veldtocht die proza vergt.

verval en ondergang van het romeinse rijk is geen boek voor als je griep hebt, en de gouden schaal of madame bovary ook niet.

we breken een zin of twee af en laten die in de diepten van de geest openbloeien:

bezoekt des vooravonds

dikwijls de schapenschare
in deemsterende weiden
in dichte drommen
dwalend door de bergen
gehoed door de onwillig trage wind.

als we ziek zijn lijken woorden iets mystieks te hebben. we tasten onder de oppervlakkige betekenis en vatten intuïtief van alles en nog wat - een klank, een kleur, hier een klemtoon, daar een adempauze - die de dichter, wetende hoe armzalig woorden vergeleken met ideeën zijn, over zijn pagina's heeft gestrooid om met elkaar een goedstoestand op' te roepen die woorden niet kunnen uitdrukken en het verstand niet kan verklaren. ondoorgrondelijkheid heeft enorme macht over ons als we ziek zijn, misschien wel met meer recht dan standers willen toegeven.

als we gezond zijn verdringt betekenis de klank. ons intellect overheerst onze zintuigen. maar als we ziek zijn, als de politie geen dienst heeft, krui-
pen we in een duister gedicht van mallarmé of donne, een zinsnede in het latijn of grieks, en laten de woorden hun geur los en verspreiden ze hun aroma, en als we dan eindelijk de betekenis vatten, is ze des te rijker omdat ze als een of andere eigenaardige geur eerst via onze zintuigen, ons gehemelte en onze neus, bij ons is binnengekomen.

woolf

corot

leonard&virginia

kraus

von schiller

vincent vandenbergh

jan joris lamers

jan decorte

030

uit: 'amlett' 2001

king

genoech daarover

iksien daar

rosencrants en gilden

sterren

komdier

heere dakku iet

vraach

denene

dag koning

dag madam

majesteite

denandere

dag majesteite

madam en

koning

tot uw dienst

denene

da was ik

noch vergete

tot uwen

dienst

natuurlijks

ksijn zenuw

achtich

tche.beurd

ni dikwijls

da wij in

de schaduw

van uw

groothede

moge staan

denandere

tchebeurd ni

dikwijls

vraach ons

een gunst

om eteve wa

we zulle

netmé plezier

doen

voor uwe

groothede

en hunne

schaduw

queen

ge zij toch

vriende van

mijne zoon

amlett

king

vanonze

zoon

amlett

denandere

van kinds

been

af majesteite

denene

ja van

031

kindsbeen
af
hij ee noch
gespeelt
méons
op tkoereke
van tpàleis
mé ne groten bal
ij kon
nooit winne
want wij
ware mé
twee en
horatio wou
nooit
meedoen
denandere
nooit mee
doen
majesteite
hij konni
tege zij
verlies
king
nu goe
ge zult
gemerrekt
ebbe
dattem de
laatsten
tijd

wa raar
doe
dattem slordich
gekleet
is en altij
boeke leest
en slentert
en slaploopt
en in zijn
eige sprekt
en iedereen
voor de
zotout
denene
dadebbe we
gemerrekt
sire
want laatst
noch kwam
ij binne
en keek in
de lucht
en ij zei
denandere
die wollek
daar is da
ni precies
een giraf
en wij keke
naar bove
en we zeie

denene
ja prins
daddis pre
cies een giraf
en toen
keekem
weer naar
bove
denandere
waar de
luster
ing
denene
enijzei
tis precies een marmot
denandere
en toen
moestem
art lache
en wij
bleve staan
te gape
naar bove
denene
enij maar
lache mé ons
koppe
queen
kantmij
al voor
stelle

hoeda ge
daar
stont
king
tmoet schoon
gewest zijn
maar goe
hij lachtus
mé iedereen
zellefs mé
polonius
en dië wijze
man eefttet
zeker ni
verdient
en nu zouwe
wij wille
dacheen
oogske
nopém oudt
queen
dachém ni
vanuwen
boezem
laat vertrekke
dachém ni
uit uw oge
laat
voor ge weet
waddém
scheelt

polonius
teffekt van
da defekt
verstaat ge
queen
wij denke
datophélie
is maar
we zijn
tni seker
dattem in
aar arreme
wilt ligge
king
of in are
schoot
godbetert
maar we zijn
ni seker
en gijlie
moetta
duitvinde
waddatter
mé èm scheelt
denandere
we zijn
vereerd
majesteite
madam
en koning
dawwe da

moge doen
denene
we zijn
vereerd
geen zuchtje
vanném zal
ons ont
snappe
gee windje
zal onop
gernerrekt
gaan
we zwerenet
op alles
waddons lief is
en daddis
feel
denandere
maar tliefste
nis ons van
in uw
gunst te
staan
en vannu te
blijve behage
majesteite
king
tisgoe
maar begin
ternu aan
en zie

dattem et
ni dorée
wantanders
houttem
u noch meer
voor de zot
queen
en doettem
gee kwaat
want ta sou
ik ni
kunne
verdrage
allé salu
denene
merci
majesteite
koning
madam
we neme
nafscheit
denandere
we neme
eerbiedich
afscheit
majesteite
en ook
polonius
king
daar gaan
twee zotte

queen
ze zegge
naltijt tsellefde
wa was da
noch polonius
van dadeffekt
en et defekt
polonius
ik legget
u uit
majesteit
queen
nee laat
maar
anders begint
mijne kop
weer te tolle
van u
en uw wijs
gericheit
nen andere
keer en nu is
twachte
tota die
twee mé
berichte kome
over onze
zieke zoon
king
ziek da

weet ik noch
zoni
polonius
ziet ge
majesteit
daddis
eteffekt
laërtes.
kga ni
naar parijs
kmoettop
mij zuster
passe
ij loerdop
aar
mé sijne
zwarte
schaduw

amlett
tisofof
tisni
daddist

slape
drome
sterreve
wadde

gedacht
vanniks
komt niks
tizal

ophélie
gebt mij
late roepe
prins
waarvoor
amlett
kwil dache
mémij
meedoe
inne stuk
tis een
moord
gedaan in
wene
opne zekere
mordicus
hij krijcht
vergiftig
in zijnoor
en sterreft
gelijk ge
troffe
door nen
bliksem
elemaal
doot

ksal kik
etlijk
zijn en
gij de moorde
nares
tis spe
ciaal
voor de
koning
en de ko
ningin
om ze te
vermake
dasser e
nachtje
nover slape
we zullenet
vanavond
spele
voor eel
tof
ze zulle
ner goe
mee kunne
lache
denkik
ofni
ophélie
en wa
moette
kik doen

ovist weer
een van u
zotternije
ne kwinkslach
ommij zot
te krijge
mij broer
ee mij
gewaar
schuwt
emmij vader
ook
vanu
en uw
trukskes
amlett
tis gee
trukske
gij moet
ront mij
danse
en wa singe
ofni da
weetik
noch
ni just
we zulle wel
zien
ge moet ni
teveel medduw
arreme

zage
nin de
lucht
tis gee
modern
ballet
en ge moet
bloot zijn
dazzet
schoonst
ge moettuw
zedicheit
opzijlegge
ksal taan
u vader
zegge
tis foor
de kunst
ksal tem
gebiede
gelijk ne
prins
ik sijn
de prins
van
dene
marreke
ophélie
ik durref
danni
zenne

prins
immijnen
blote
danse
dan zien
zallemaal
tusse mijn
bene
amlett
tis foor
de kunst
zechku
ovoorde
ni choe
ophélie
ennas mij
vader tsie
krijcht
em
een
geraakteit
amlett
dan zulle
wém
verzorrege
mé mont
opmont
allé komdier
durreft
che nu
ophélie

aschet
zo vraagt
gij zij
ni sot
da weetik
nu
gij zij
verlief
top mij
enik
oppu
weetchet
gij schone
jonge
meddu
bleek gezicht
iksien
u graag
amlett
ennik u
ook
kom we
gaan
oefene
voor onzen
dans
kierewietje
vammij
poezeke
mauw
kom rap

ophélie
beloofdemij
eeuwigen
trouw
amlett
voor eeuwich
mijne
lieverling

vinks/decorte

komt allen op maandag 2 december naar onze republiek in de balie water en wijn drama poezie en alles wat erbij hoort

aanvang half negen zegt het voort

iedereen is welkom toegang vrij

colofon:

open kunstenaarsvereniging 'de (eerste) republiek' (sinds 1992) en 'de balie' (sinds 1982)

inlichtingen o.a.bij:

<https://debalie.nl/> <https://www.discordia.nl/>
<https://www.stan.be/> <https://barreland.nl/>
<https://deroovers.be/> <https://theatertroep.nl/> -

--deze keer met: matthias de koning, merel de groot, marlies heuer, margijn bosch, florian diepenbrock, jan joris lamers, annette kouwenhoven, wim van der grijn, carel alphenaar, vincent vanderberg, bert wagenaar van krevelt, &&

correspondentie: riserv@gmail.com